
Esej

Nacházení logické linie ve filosofii Johna Deweyho

K pojmu zkušenosti v „Potřebě obnovy filosofie“¹

Wang Chengbing —

School of Philosophy, Beijing Normal University, China

wangchengbing@bnu.edu.cn

1.

John Dewey je mezi klasickými americkými pragmatisty klíčovou postavou a tak trochu rovněž jejich integrující autoritou. Podle některých myslitelů právě s ním pragmatismus intelektuálně dospěl, dosáhl nejširšího historického záběru a stal se politicky angažovaným.² Někteří badatelé jsou dokonce přesvědčeni, že Dewey a jeho myšlenky čekají nejen na konci dialektické cesty, kterou urazila analytická filosofie, nýbrž také na konci cesty, již prošli Foucault a Deleuze.³ Jeho vliv dále vzrůstá i v dnešní době. Překládání a vydávání čínských překladů *Sebraných spisů Johna Deweyho* dospělo ke konci, což čínským badatelům velmi usnadnilo studium tohoto plodného pragmatistického filosofa, jehož práce se vyznačují nejen jedinečným stylem, ale také obtížně uchopitelným jazykem.

Jakožto jeden z překladatelů *Sebraných spisů Johna Deweyho* do čínštiny jsem věnoval značnou pozornost zkoumání Deweyho filosofie a vytrvale jsem se snažil argumentačně podpořit její význam. Uvědomuji si nicméně obtížnost zkoumání Deweyho filosofie ve srovnání s jinými mysliteli či školami moderní západní filosofie. Jedním z faktorů, jež ztěžují studium Deweyho

---

1 Přeloženo z angl. originálu: Finding a Logical Line in John Dewey's Philosophy. A Case Study of the Notion of Experience in „The Need for a Recovery of Philosophy“. Transl. © Jakub Mihálik. Pozn. red.

2 West, C., *The American Evasion of Philosophy. A Genealogy of Pragmatism*. Madison, WI, University of Wisconsin Press 1989, s. 6.

3 Rorty, R., *Consequences of Pragmatism*. Minneapolis, University of Minnesota Press 1982, s. xviii.

odkazu, je plodnost tohoto myslitele: Dewey nám zanechal velké množství spisů, které pokrývají časové rozmezí delší než 70 let. Vedle 37 svazků *The Collected Works of John Dewey* vydává Center for Dewey Studies na Southern Illinois University v Carbondale další sérii publikací, mezi nimiž jsou např. *The Correspondence of John Dewey* nebo *The Class Lectures of John Dewey*. Další obtíž představuje rozvolněnost a zdánlivá nekonzistentnost těchto spisů samotných: Deweyho filosofická narace není vždy jasná. Těm, kteří se s Deweyho filosofií setkávají poprvé, se přitom jeho spisy mohou zdát jednoduché a průzračné, neboť tento myslitel jen zřídka používá filosofický žargon či narážky. Deweyho filosofie tak na první pohled působí klamným dojmem nenáročnosti; jakmile však vstoupíme do jejího světa, často se marně snažíme se v něm vyznat a nežádka také couvneme, neboť nevíme, kde jsme a kde začít, a pocítujeme rostoucí úzkost z absence dostatečně jasných vodítek v rámci předkládané argumentace.

Deweyho filosofie je myšlenkovým bludištěm. Postupně ve mně narůstá přesvědčení, že tento dlouhověký (1859–1952) myslitel podnětně přispěl k rozvoji všech oblastí, kterými se zabýval, v důsledku čehož vytvořil nebývalé obrovský a jen obtížně přístupný akademický celek. Zde si můžeme vypůjčit metaforu od Johna J. McDermotta, badatele, jenž se americkým pragmatismem zabýval: Deweyho filosofický odkaz je propracovanou pavučinou, jejíž křižovatky, uzlové body, cesty i celkovou podobu Dewey dobře znal a v níž a po níž se dokázal velmi snadno pohybovat. Člověk přicházející zvenčí, který se toto zdánlivě snadné, průzračné a bezpečné myšlenkové území snaží přejít či zmapovat, však čelí neustálému nebezpečí uvíznutí.⁴

Je proto nutné vybrat v síti Deweyho filosofie kritické uzlové body, ty nejprve analyzovat v kontextu (a tím nalézt metodologickou inspiraci) a následně načrtnout mapu, která nám pomůže se v tom filosofickém bludišti vyznat, a nakonec zrekonstruovat vícerozměrný, logický a vnitřně relevantní celek Deweyho myšlení.

Bádání o Deweyho filosofii však dnes naráží na dvě velké obtíže: za prvé je obtížné správně identifikovat uzlové body reflektující klíčové teze v jeho filosofii a za druhé je těžké zpětně vystopovat vývojovou logiku těchto uzlových bodů. Vzhledem k Deweyho antisystematickému stylu je tento úkol, upřímně řečeno, zapeklitý.

Na základě předběžného studia relevantní literatury jsem přesvědčen, že Deweyho klasické formulace pojmu zkušenosti, později sebrané do 10. svazku *The Middle Works of John Dewey (Práci Johna Deweyho ze středního období)*, jsou významné a zároveň nedostatečně probádané. Navíc jsem pře-

4 Hickman, L. A., *John Dewey's Pragmatic Technology*. Bloomington–Indianapolis, Indiana University Press 1990, s. xi.

svědčen, že pokud těmto spisům bude věnována hlubší pozornost, povede to nejen k lepšímu vyjasnění Deweyho pojmu zkušenosti, nýbrž tím také prohloubíme své chápání toho, jak lze v obecnějším smyslu Deweyho číst. Tato stať představuje pokus o případovou studii Deweyho pojmu zkušenosti, a to s využitím termínů „bodů“ a „linií“.

2.

Vzhledem k tomu, že Dewey byl empirista, měli bychom zkušenost chápat jako nejdůležitější pojem jeho filosofie – jeho nejvýznamnější filosofický spis nakonec nese titul *Experience and Nature (Zkušenost a příroda)*. Filozofové své chápání Deweyho pojmu zkušenosti odvozují ze studia dvou spisů, jež pokládají za klíčové. Jde o spisy: *Zkušenost a příroda* a *Reconstruction in Philosophy (Rekonstrukce ve filosofii)*. První ze jmenovaných je Deweyho vlastním shrnutím jeho úvah, je abstraktní, hluboký a nesrozumitelný. Druhý je souborem přednášek, s nimiž Dewey vystoupil v Japonsku ještě před tím, než v roce 1919 přijel do Číny, kde následující dva roky přednášel. Spis *Rekonstrukce ve filosofii* je obecně vzato jednoduchý, popularizační a snadno pochopitelný. Badatelé, kteří se zaměřují na pragmatismus, bohužel nevěnují dostatečnou pozornost pojednání o pragmatistickém pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie*; často toto pojednání dokonce ani v úplnosti nezkoumají.⁵

V roce 1917 Dewey uspořádal a edičně připravil svazek *Creative Intelligence: Essays in the Pragmatic Attitude (Tvořivá inteligence: Eseje o pragmatickém postoji)* a dále napsal práci *Potřeba obnovy filosofie*. Právě v tomto pojednání Dewey navrhl, aby se filosofové snažili začínat svou práci tradiční filosofickou otázkou a pak rozšiřovali lidské obzory tím, že budou vyhledávat ideje vyznačující se vysokou plodností, jež zrychlují představivost, která by filosofii měla náležet, a vytvářejí smysl, v němž věci mají význam. Dewey se domníval, že pojem zkušenosti je právě takovou plodnou ideou, především proto, že má ve filosofii unikátní a významné postavení a nemůže se mu vyhnout ani empirická, ani anti-empirická škola. Píše: „Připadalo mi, že pojem zkušenosti, který je implikován neaktivněji probíranými otázkami, představuje přirozené východisko. Neboť, pokud se nemýlím, je to právě onen zděděný pohled na zkušenost, společný empirické škole a jejím odpůrcům, jenž živí mnohé debaty, a to i o tématech, která mu jsou zdánlivě velmi vzdálená.“⁶

5 Dewey, J., The Need for a Recovery of Philosophy. In: *The Middle Works of John Dewey*. Vol. 10. Ed. J. A. Boydston. Carbondale, Southern Illinois University Press 1980, s. 5.

6 Tamtéž.

Potřeba obnovy filosofie má v angličtině méně než 45 stránek a představuje jedno z mála specializovaných filosofických pojednání v 10. svazku *Práci Johna Deweyho ze středního období*. Dewey tu pragmatisticky vykládá následujících pět podstatných bodů, jež se týkají pojmu zkušenosti v tradiční západní filosofii:

1) V rámci ortodoxního stanoviska je zkušenost chápána především jako záležitost poznání. Je pouze věcí určité úrovně poznávání, přičemž jde pouze o pravděpodobnostní poznávání; jde o výsledek činností subjektu. Dewey s tímto stanoviskem polemizoval a dovozoval, že podle pragmatismu zkušenost primárně souvisí se vzájemnou integrací, ovlivňováním a vytvářením subjektu a objektu a „nesporně se jeví jako důsledek interakce živé bytosti s jejím fyzickým a společenským prostředím“.⁷

2) Podle ortodoxního stanoviska je zkušenost, přinejmenším prvotně, psychologickou záležitostí se vztahem ke smyslovému vnímání a smyslovým činnostem subjektu, která je prostoupena „subjektivitou“. Dewey zastával názor, že nový pojem zkušenosti věnuje více pozornosti zaměřenosti poznávání na objekt a objektivitě poznávání a více zdůrazňuje participační rozměr a různorodost zkušenosti jakožto činu. Napsal „To, co nám zkušenost ukazuje sama o sobě, je ryze objektivní svět, který vstupuje do činů a utrpení lidí a je modifikován prostřednictvím jejich reakcí“.⁸

3) V rámci ortodoxního stanoviska se zkušenost zaobírá minulými ději a její podstata spočívá v zaznamenávání toho, co se v minulosti událo, a v odkazování k dalším zkušenostem v minulosti; je relevantní z hlediska toho, co bylo a co je dáno. Podle Deweyho je naopak pragmatický pojem zkušenosti ve své podstatě experimentální: vede do budoucnosti a zaobírá se budoucností. Jak poznamenal, „zkušenost je ve své živé formě experimentální, je pokusem změnit dané; je pro ni typické projektování, spění vpřed, do neznáma; spojení s budoucností je jejím nejnápadnějším rysem“.⁹

4) Co se týče vztahu mezi univerzálností a obecností, ortodoxním stanoviskem ohledně zkušenosti je spíše partikularismus a tradiční teorie zkušenosti často čelí vážným teoretickým obtížím, jež se týkají kontinuity univerzálnosti a usilování o jistotu. Někteří badatelé se dokonce domnívají, že nutnost a univerzálnost se zkušenost netýkají a že zkušenost je pouze vedlejší produkt poznávacích činností, které se vyznačují svou vlastní nejistotou a pochybnou legitimitou. Podle nového pojmu zkušenosti, s nímž se setkáváme v Deweyho myšlení, na sebe nicméně zkušenost sama bere různé vztahy a vnitřní specifika, jež představují nezbytné předpoklady pro nutnost

7 Tamtéž.

8 Tamtéž.

9 Tamtéž.

a univerzálnost. Takovýchto vztahů je spíše hojně než poskrovnu, jsou spíše vícenásobné než jednotlivé a jsou rozumné a logické; samotné činnosti zkušenosti jsou jen jedním projevem její legitimacy. Jak Dewey prohlašuje: „Zkušenost, která je poznáváním určitého prostředí a usilováním o jeho řízení novými směry, je těhotná vztahy.“¹⁰

5) Podle tradičního pojetí jsou zkušenost a myšlení dvě protikladné věci. Myšlení je vzhledem ke zkušenosti vnější, přičemž zkušenost sama je odrazovým můstkem, který nás k myšlení vede: lidé opouštějí zkušenost – která má menší hodnotu a vyznačuje se pouhou pravděpodobností –, když si osvojí myšlení – jež je vyspělé. Odkopnou tedy žebřík zkušenosti. Deweyho pragmatický pojem zkušenosti nám říká, že zkušenost sama obsahuje myšlení: není vědomé zkušenosti bez myšlení a myšlení i zkušenost tvoří významné součásti reflexivních činností. Mezi myšlením a zkušeností proto existuje kontinuita a integrovanost. Reflexe „je vrozená a ustavičná“¹¹

Klasická formulace pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* byla oficiálně publikována v roce 1917, kdy Deweymu bylo již téměř 60 let. Pět výše zmíněných bodů v jistém smyslu tvoří Deweyho nejranější definici jeho pojmu zkušenosti.

3.

Deweyho pojednání o zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* nejlépe doceníme, pokud se na ně podíváme jako na bod, jenž je počátkem linie. To znamená nahlížet na ně jako na důležité východisko v rámci Deweyho myšlení, jako na uzlový bod v síti jeho filosofie, z něhož se můžeme začít pokoušet dynamicky sledovat a nastiňovat některé z jeho pozdějších idejí. Uchopit nějaký text jako bod, který zahajuje určitou myšlenkovou linii, není ničím neobvyklým a v tomto případě je to obzvláště vhodné vzhledem ke zmíněným obtížím, které před nás Deweyho myšlení klade.

Existuje hned několik důvodů, proč Deweyho formulaci pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* můžeme chápat jako zásadní uzlový bod v síti jeho myšlení: 1) Deweyho klasické pojednání o zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* tvoří klíčovou součást jeho myšlení. Jak Dewey sám uvedl ve *Zkušenosti a přírodě*: „Titul tohoto svazku, *Zkušenost a příroda*, má vyjádřit, že zde představenou filosofii lze označit buď jako empirický naturalismus, nebo jako naturalistický empirismus.“¹² A není pochyb o tom, že výrazem, který je pro

10 Tamtéž.

11 Tamtéž.

12 *The Later Works of John Dewey*. Vol. 1. Ed. J. A. Boydston. Carbondale, Southern Illinois University Press 1981, s. 10.

Deweyho skutečně zásadní, je „zkušenost“. 2) Pojem „zkušenost“ prostupoval celým vývojem Deweyho myšlení a představoval otázku, kterou měl tento myslitel na paměti po celý svůj život; ukazuje specifický rozměr Deweyho filosofie a může zvýraznit jedinečnost jeho myšlení. Ať už je Deweyho myšlení jakkoli pestré a neuspořádané a ať už je jakkoli útržkovité a nesystematické, jeho jádrem je „zkušenost“ a zralá forma tohoto pojmu se poprvé objevuje v *Potřebě obnovy filosofie*. 3) Pojem „zkušenosti“ ukazuje teoretický zdroj i akademické klasifikace Deweyho filosofického myšlení. Jak pojem „zkušenosti“ a jeho rozpracování ukázaly, Dewey se vědomě rozhodl pro empiristickou linii; Deweyho filosofie a raně novověký empirismus v podstatě sdílejí společný původ. 4) Deweyho pojednání o „zkušenosti“ v *Potřebě obnovy filosofie* tvoří důležitou součást jeho filosofie jakožto celku. Jeho filosofické myšlení je vícerozměrné a tvoří je mimo jiné filosofie výchovy, filosofie umění a politická filosofie; všechny tyto složky ovšem mohou být k sobě navzájem vztaženy, neboť všechny mají ve svém jádru Deweyho pojem „zkušenosti“. Bez Deweyho pojmu zkušenosti bychom nedokázali porozumět základní součásti jeho myšlení; nedokázali bychom přesvědčivě interpretovat další s ním související významné prvky jeho filosofie. Deweyho pojem zkušenosti – řečeno jinými slovy – umožňuje budování logických spojení mezi všemi klíčovými tvrzeními, jež Dewey předložil. 5) Pojem zkušenosti, který Dewey v *Potřebě obnovy filosofie* zavádí, lze objektivně začlenit do diskursu současné filosofie, přičemž navíc platí, že může významně přispět k jejímu dalšímu rozvoji.

V zájmu zdůraznění hodnoty Deweyho klasické formulace pojmu zkušenosti je jí třeba uvážít v historickém kontextu, a to jak v úzkém – zvážením toho, jaké místo jí náleží v Deweyho osobní intelektuální trajektorii –, tak v širším – tím, že se budeme snažit porozumět tomu, jak se jeho myšlenky vztahují ke koncepcím, jež nalezneme u dalších klasických pragmatistů, či obecněji u dalších myslitelů.

Co se týče úzkého historického kontextu, již jsme uvedli, že explicitně se pojednání o pojmu zkušenosti objevuje především v Deweyho *Rekonstrukci ve filosofii* (1919) a *Zkušenosti a přírodě* (1925). Pokud ovšem věnujeme soustředěnou pozornost Deweyho vysvětlení pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie*, uvědomíme si, jak je obtížné propojit jeho ranější úvahy o tomto termínu s tím, co napsal jak v tomto díle, tak později ve *Zkušenosti a přírodě*. Při formulaci svých postojů totiž Dewey nedodržel chronologickou následnost a byl terminologicky nekonzistentní. To má za následek, že i týž termín může mít v různých kontextech různé významy. Badatelé proto stále zápolí s úkolem vytvořit plánec, který by objasnil celek a logiku Deweyho myšlení. Osobně se nicméně domnívám, že právě historické pojednání o pojmu zku-

šenosti, které Dewey předkládá v *Potřebě obnovy filosofie*, nám může účinně pomoci ve snaze uchopit jádro i celek jeho myšlení.

Klasické představení pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* sehrálo ve vývoji Deweyho myšlení významnou úlohu, neboť šlo o první, nejjasnější a nejsmysluplnější formulaci tohoto termínu. „Zkušenost“ je jedním z nejdůležitějších pojmů v dějinách západní filosofie – a rovněž v Deweyho filosofii. Obecně se má za to, že Dewey poprvé formálně užívá pojmu „zkušenosti“ v práci *The Psychological Standpoint (Psychologické stanovisko)*, avšak filosofičtějším způsobem o něm pojednává až v *Potřebě obnovy filosofie*. A jak jsem již zmínil, až poté přicházejí další filosofické analýzy „zkušenosti“ v *Rekonstrukci ve filosofii* a ve *Zkušenosti a přírodě*.

Lidé, kteří jsou s Deweyho filosofii trochu obeznámeni, vědí, že v *Rekonstrukci ve filosofii* zastával tezi, že se zkušenost proměňuje činy: „Není tomu tak, že by organismus ... jen tak postával a čekal, až se něco objeví. Nečeká pasivně a nečinně, až na něj něco zvenčí zapůsobí. V souladu se svou vlastní strukturou, jednoduchou či složitou, organismus aktivně působí na své okolí. To má za následek, že změny, které v tom prostředí proběhnou, na onen organismus a jeho činnosti reagují. Živý tvor trpí důsledky svého vlastního chování. Tento blízký vztah mezi konáním a trpěním formuje to, co nazýváme zkušeností. Ani izolované konání, ani izolované trpění nejsou zkušeností.“¹³

Podobně těm, kdo jsou obeznámeni s Deweyho myšlením, nebudou neznámy jeho teze ze *Zkušenosti a přírody*: „zkušenost“ je tím, čemu James říkal dvojhlahňové slovo. Tak jako jeho příbuzné pojmy, život a dějiny, obsahuje to, co lidé činí a trpí, co usilují, co milují, čemu věří a co snášejí, a také to, jak lidé jednají a jak se s nimi jedná, způsoby, kterými něco činí a trpí, kterými touží a těší se z něčeho, kterými vidí, věří, představují si, zkrátka, procesy zakoušení. „Zkušenost“ označuje oseté pole, zasetá semena, sklizené úrody, střídání noci a dne, jara a podzimu, mokra a sucha, horka a chladu, která pozorujeme, jichž se obáváme a po nichž toužíme; rovněž označuje toho, kdo osévá a sklízí, kdo pracuje a raduje se, doufá, obává se, plánuje, dovolává se pomoci kouzel či chemie, kdo je skleslý či triumfální. Je to ‚dvojhlahňové‘ slovo, neboť ve své prvotní celistvosti neuznává rozdělení mezi činem a materiálem, subjektem a objektem, nýbrž obsahuje obojí v neanalyzovatelném celku.“¹⁴

Deweyho klasická pojednání pojmu „zkušenosti“ v *Potřebě obnovy filosofie*, *Rekonstrukci ve filosofii* a *Zkušenosti a přírodě* mají podle mého mínění ka-

13 *The Middle Works of John Dewey*. Vol. 12. Ed. J. A. Boydston. Carbondale, Southern Illinois University Press 1982, s. 129.

14 *The Later Works of John Dewey*. Vol. 1, c.d., s. 18.

žde svou vlastní specifickou povahu. Formulace pojmu zkušenosti v *Rekonstrukci ve filosofii* je poměrně živá a přímá, avšak chybí jí bohatství konotací, s nímž se setkáváme u formulace téhož pojmu v *Potřebě obnovy filosofie*; z badatelského hlediska představuje tak trochu teoretický krok zpět. Vzhledem k tomu, že spis *Rekonstrukce ve filosofii* byl na čínské akademické půdě své doby velmi vlivný, Deweyho pojednání o zkušenosti, které v něm nalezneme, sehrálo přehnaně velkou roli v čínské recepci Deweyho pojmu zkušenosti, ale i pragmatismu obecně; rovněž do jisté míry podnitilo příliš zjednodušené chápání pragmatistické filosofie v Číně. Nelze popřít, že ve *Zkušenosti a přírodě* se Dewey zabývá vztahem mezi zkušeností a přírodou z několika úhlů pohledu; narace o samotném pojmu zkušenosti je tu však velmi roztroušená a přehnaně narativní styl činí úkol přesného pochopení podstaty Deweyho myšlení pro čtenáře obtížným. Vzhledem k tomu, že se Deweyho pojem zkušenosti nevyvíjel lineárně, a také vzhledem k jeho velmi specifickému narativnímu stylu, si nemyslím, že přístupy zaměřené na klíčová slova nás mohou přivést k pochopení vývoje Deweyho zásadních filosofických pojmů, mezi něž patří i pojem zkušenosti.

Pokročíme-li k širšímu historickému kontextu Deweyho myšlení, měli bychom si povšimnout, že rozpory mezi dvěma hlavními tábory – racionalismem a empirismem – byly v raně novověké filosofii zjevné a že právě protiklad mezi nimi vedl ke krásným, vášnivým a složitým filosofickým debatám. Dewey sám sebe označil za zastávce „empirického naturalismu“ či „naturalistického empirismu“, čímž na jedné straně uznal „rodovou linii“ svého pojmu zkušenosti, avšak zároveň tím dal najevo, že se právě jeho prostřednictvím pokoušel o přesáhnutí antagonismu mezi empirismem a racionalismem. Pojem zkušenosti, který Dewey v *Potřebě obnovy filosofie* předložil, je podobný filosofii čisté zkušenosti, s níž vystoupil jiný klasický pragmatista, William James, přičemž v obojím případě jde o klasické formulace pragmatistického pojmu zkušenosti.¹⁵ Ve svém narativu si Dewey povšiml niterného vztahu mezi zkušeností a racionalitou a dynamické konjunkce ve zkušenosti, což naznačuje, že další zkoumání role jeho pojmu zkušenosti by bylo cenné i v současném filosofickém diskurzu:

15 Stále není zcela jasné, jak probíhala interakce mezi Deweym a Jamesem. Vzhledem k tomu, že Dewey nestál o udržování korespondence, existuje pouze 26 dopisů, které si s Jamesem vyměnili. Víme ale, že Dewey detailně studoval Jamesovy *Principy psychologie* hned poté, co v roce 1890 vyšly. A víme také, že Dewey, kterému v té době bylo 31 let, bez nejmenšího zaváhání Jamesovi napsal a kriticky jej upozornil na některé detaily v jeho práci. Následně pak prakticky ihned vypsal dvousemestrální kurz na University of Michigan, v rámci kterého se *Principy psychologie* studovaly. Vztah mezi Deweym a Jamesem si podle mého názoru zaslouží více naší pozornosti.

Pokud je nahlížen v ještě širším kontextu současné západní filosofie, má pojem zkušenosti představený v *Potřebě obnovy filosofie* neopomenutelný současný význam. Právě významu Deweyho myšlení z hlediska současné filosofie věnovali badatelé v nedávných letech mnoho pozornosti. Obvykle se shodovali na tom, že Dewey byl ohledně filosofických trendů populárních během jeho filosofické kariéry buď „bezradný“, nebo je „zanedbával“ – a namísto toho se rozhodl sledovat proud svých vlastních myšlenek. Na základě pečlivého studia Deweyho formulace pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* se domnívám, že pojem, který představil před sto lety, je ve skutečnosti velmi moderní; pokud si vypůjčíme dnes oblíbený termín, můžeme dokonce říci, že je velmi „postmoderní“, a to z několika důvodů: 1) Pojem zkušenosti vyložený v *Potřebě obnovy filosofie* klade obzvláštní důraz na vztah vzájemného formování a ovlivňování mezi organismem a jeho vnějším prostředím a stojí ve zřetelné opozici vůči tradičnímu protikladu subjektu a objektu. Postoupíme-li pak ještě o krok dále, Dewey oponuje epistemologii diváckého stylu, když prohlašuje, že „protikladem ideje nezávadivě reálné reality je divácký pojem poznání“.¹⁶

Deweyho kritika epistemologického „diváka“ v *Potřebě obnovy filosofie* se stala zlatým hřebem jeho filosofie a puncem klasického pragmatismu. V pozdější fázi své kariéry Dewey dokonce své stanovisko doplnil o další podrobnosti, přičemž upozornil na to, že v rámci divácké teorie poznání hledíme na lidské bytosti jako na pozorovatele, kteří jsou odděleni od pozorovaných předmětů, na svět se dívají jakoby skrze zasklené okno a bezstarostně podávají zprávu o jeho rysech. Proto Dewey – který vycházel z předpokladu, že poznávací chování představuje součást činností celostního organismu – navrhl, aby byl modus diváka nahrazen tvořivým, uměleckým modem.¹⁷

2) Dewey zdůrazňoval, že jeho koncepce zkušenosti zahrnuje celý život člověka a reflektuje jeho situaci; rovněž akcentoval fakt, že zkušenost souvisí s lidským utrpením a je nakloněna kognitivním modům kontextu a perspektivismu: „Zkušenost je především procesem sdílení: procesem, v jehož rámci něco ustojíme; procesem trpění.“¹⁸ Toto stanovisko může najít v současné filosofii sympatizanty.

3) Dewey primárně zastával antimetafyzické stanovisko, stejně jako ostatní filosofové klasického pragmatismu. V *Rekonstrukci ve filosofii a Zkušenosti a přírodě* pro to snadno nalezneme textové doklady. Formulace pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* však odráží Deweyho rozpolcenost ohledně metafyzických tezí. Na jedné straně se Dewey stavěl proti tradiční metafyzice

16 *The Middle Works of John Dewey*. Vol. 10, c.d., s. 41.

17 *The Middle Works of John Dewey*. Vol. 12, c.d., s. 128 a 150.

18 *The Middle Works of John Dewey*. Vol. 10, c.d., s. 8.

zické spekulaci a odmítal uznat „Skutečnost“ s velkým s; na straně druhé si cenil interakce mezi subjektem a objektem a jejich vzájemného utváření, uznával jisté podstatné rysy sdílení, jež se odehrává v rámci komunikačních chování, a upřednostňoval „skutečnost“ s malým s. Napsal: „V tom, že filosofie udržuje pojem Skutečnosti feudálně nadřazené událostem, které se každodenně odehrávají, vidím hlavní zdroj rostoucí izolace filosofie od zdravého rozumu a vědy.“¹⁹ Rovněž prohlásil, že „hlavním charakteristickým rysem pragmatistického pojmu skutečnosti je přesně to, že žádná teorie Skutečnosti obecně není možná ani potřebná.“²⁰

Podle Deweyho platí, že „skutečnost“ je denotativní termín, slovo, jehož se používá k nerozlišujícímu označení všeho, co se děje.“²¹ V souladu s tímto předpokladem se Dewey snažil prozkoumat a ustanovit principy celistvosti a kontinuity ve zkušenosti, přičemž jeho důraz na „kontinuitu“ se ukázal být základním kamenem jeho pragmatistické filosofie. Dewey se tedy snažil vyhnout zcela protikladným binárním tezím tradiční filosofie, a přitom nově vystavět metafyziku. Deweyho filosofická koncepce určitým způsobem přesahuje jeho dobu: obsahuje sice trochu nostalgie po metafyzice, avšak zároveň také myšlenky připomínající postmodernismus, poststrukturalismus a dekonstrukci, jimž se v západních filosofických kruzích začalo dostávat pozornosti až v polovině a závěru 20. století.

Pomocí strukturujících pojmů „bodů“ a „linií“ jsem se pokusil interpretovat a analyzovat Deweyho klasickou formulaci pojmu zkušenosti v *Potřebě obnovy filosofie* a tím otevřít novou cestu bádání o Deweyho filosofii, které v poslední době upadlo do stavu jistého zmatení. Vedle pojmu zkušenosti jsou dalšími uzlovými body sítě Deweyho filosofie stanoviska týkající se metafyziky, situovanosti, společenství, jazyka, hodnoty, filosofie vzdělání a filosofie náboženství, jež všechna společně podpírají celek Deweyho myšlení. Zaslouhují si naši pozornost a jsou dodnes významná. Mám za to, že přístup, jenž pracuje s „bodem“ a „linií“, by mohl projasnit další významné aspekty Deweyho filosofie – a tím pomoci zachytit její vícerozměrný a dynamický aspekt, ukázat její jemnou vnitřní logiku a zmapovat cesty jejím bludištěm.

---

19 Tamtéž, s. 39.

20 Tamtéž.

21 Tamtéž.